

βίση δλότρελα άντιπολεμική και άντιπλουτοκρατική, πάλι και τότε εγώ δέν θά έβγαίνα νά τό έπαινέσω. Γιατί τό νά ζωγραφίζη κανείς τό Κακό και την Άδικία δέν έχει σημασία άν συνίμα δέν ύποδείξει (μέσα πάντα στό όρια τής Τέχνης) και τόν τρόπο πού θά χτυπηθί τό Κακό. Γιατί και οι Παπιδες χτυπάνε τό Κακό. Πρέπει νά ήθιλοποιηθούμε, φωνάζουμε. Μά πώς; Τι κάνει τό Κακό νά θριαμβεύη; Άλλοι πάλι, (σά νά πούμε ή «Έστία» ή δική μας), σοῦ λένε «σιγά-σιγά, αὐτά τά πράματα δέν γίνονται άμέσω». Μά όποιος, κύριε Καστανάκη, πονάει άληθινά τό Λαό, βγαίνει και τό βροντοφωνάζει κατίμουντρα σέ όλους τοὺς ισχυρούς, πώς ή Κοινωνία αὐτή πρέπει πρώτα νά άφανισθί μέσα στό βούρκο τών άνομημάτων της γιά νά μπορέση ύστερα νά ξαναγεννηθί ή άνθρωπος στό φώς τοῦ καινούριου ήλιου. Και βέβαια ένας τεχνίτης τοῦ δικού σας ρίγκου θαύρασε πάντα τόν τρόπο νά τή βροντοφωνίξη αὐτή την άλήθεια, δίχως νά ξεπέση τό έργο του σέ προλαγαντίστηκη προσούρα. Άν μου έλειψε λοιπόν ή άμεροληψία, όπως ύποπτεύετε. Ήθελα άπλούστατα νά πάρετε μίαν όρισμένη θέση προστά στό ζήτημα. Τι θά πῆ άντιεμεμικη τέχνη; Θέλεις δηλαδή μίλλον έπαρε, θέλεις κινδύνιν. Τώρα περιορίζεστε νά παραθέσετε δύο σελιδοϋλες γιά νά εκδηλώσετε την άντιπολεμική σας διάθεση, βάζετε εἰθὺς άμέσως ένα κύριο νά τις άναίρη και νά τις κουρελιάξη και πιστεύετε έτσι πώς ξεφλάτε τό χρέος σας ένώ ήλο τό πνεύμα τοῦ βιβλίου σας είναι ξενο πρὸς τό άντιπολεμικό σας κίρυγμα.

Ότι τό βιβλίό σας «μᾶς δίνει κάποιους δρόμους ψυχολογίας πέρα άπό τά τερίτια τών δημοσιογραφίσκων πού όργιζόντε σήμερα στη λογοτεχνία μας» άπορώ νά νομίζετε πώς δέν τό πρόσεξα. Γράφω στό άρθρο μου: «Τό ύφος όμως τοῦ βιβλίου είναι άξιοπρόσεγτο. Είναι κίτι νεωτεριστικό πού πρώτη φορά βλέπουμε στη φιλολογία μα... Ύφος Εὐρωπαϊκό, μοντέρνο, ραφινάτο. Ύφος μετριανίτικο, ήλο ζωή και ζήνηση». Και άλλου πάλι γράφω: «Φρεσκάρει τό ύφος τοῦ; τό ξεερωπαΐζει, τό λεπταίνει».

Μοῦ φαίνεται πώς πολύ με άδικεΐτε όταν ύστερα άπό αὐτούς τοὺς χαρακτηρισμούς, βγαίνετε νά παραπονέθητε πώς δέν πρόσεξα την προτοτυπία τοῦ ύφους σας. Άν χτύπησα όρισμένες φράσεις τοῦ βιβλίου σας, αὐτό τό έκανα γιά όρισμένο λόγο και όχι γιά νά λιγοστέψω την αγαθή εντύπωση πού άφήνει τό διύβασμά του. Έσεΐς ζήτη μακροῦ μας και δέν ξαίρετε τί γίνεται εἰδῶ. Κοντεύει, αγαπητέ Καστανάκη, νά μᾶς πνίξη ή μοντερνισμός και ή Πρωτοπορία σμός. Κάθε νέος γραφιάς έννοει σήμερα νά είναι και προτοπόρος. Άν τοῦ φαίνεται νά εκφορίζεται άπλά και λογικά. Προτοπορία, σοῦ λέει. Και ή άρλοίμπα δίνει και παίρνει. Ένα παιδί, πού ήξιαρε βέβαια νά κρατή την πέννα, άκου τί γράφει σ' ένα βιβλίό του:

«Μιά βίανυση κορμостаσι άντρα νά στέκη με κάποια μεταφυσική ήδέα τυλιγμένως».

«Μέσα άπ' τό λαμπήρισμα π' άφηνη ή ξεστασιά μέσα τοῦ ζαφενείου».

«Τό γλυκοχίραγμα άνακλαδίζονταν στην άγκαλιά τής ήμέρας».

«Τό χωνικό μέτωπό του».

«Τ' άραιά μαλλιά ποῦχαν άναχωρήσει όριστικά άπ' τά γύρω τοῦ μετώπου της σ' κάποιον ύποπο δρόμο».

«Πώς τρέχει έτσι τό τραίνο; Όχι δέν τρέχει. Σταμάτησε. Άλλά και σταματημένο δέν είναι, με τρέχει μ' έναν τέτοιο τρόπο σά νάχη σταματήσει».

«Η άπόγνωση τής ζωής μοῦδινε τέτοιες παράλογες πράξεις».

«Παραταμένο φιλί».

«Στό χαμόγελο φίλης ή ποθοπλατυγμένη με τό κορμί ταντέλλα φιδίσουν ελεγμών».

«Έτρεξε σέ ύποδοχή ός την πόρτα ενός κλειστοῦ και μυστικού δωμάτιου, π' άνλακόνονταν μέσα άπό άόρατα ήλεκτροικά ρεύματα».

«Τά βουνά, οι βράχοι με την άγριωπή ύψη πού σέ κίνουν νά σκέπτεσαι τό μέγεθος τής άναλογίας τοῦ ανθρωπού με τή φύση, έχοντας ύπόψη την άπίθεση περιφάνεια άλλά κ' εἰγένεια τής φυλής μας».

«Μ' εκείνη την έπιβλητική μαγνητική δύναμη ποῦχεν τά γυναίκα μίτια, ός θέλουν νά σοῦ δώσουν τή μυστική ήδονή ενός άγχιλίασμα (!), δίχως νά σ' άγγίσουν άκόμα».

Ά, λοιπόν, τί λές; Πρέπει νά τό βουλώσουμε; Πρέπει νά βοῦμε νά βλόγησουμε την άχαλίνωτη αὐτή άρλομυπολογία πού άρχισε νά καλλιεργείται έν όνόματι τής προτοπορικῆς τέχνης; Και ξαίρεις; Έχουμε άκόμα και ένα λαχινόφυλλο πού παριστάνει τό περιοδικό με τό όνομα Πρωτοπορία Κ' έχουμε και έναν ροιτικό, την Άλφα Θούλα, πού ένθουσιάζεται μόνο και μόνο άμα διαβάζει τέτοιες προτοπορικῆς άναγούλες. Τόν Ψιγίση, όπως ξαίρεις, τόν σκαίνεται και δέν τόν άναγνωρίζει γιά καλλιτέχνη.

Νά, γιατί άναγκάστηκα νά παραδέσω κάμποσες φράσεις δικές σου. Γιά νά προφιλιάσω και σένα άπό τόν κατήφορο τής προτοπορίας, με πού πολύ γιά νά δείξω στοῦς νέους πόσο επιζίντυνος είναι ή δρόμος πού πήρανε όταν και τεχνίτες σάν και σένα δέν κατορθώνουνε πάντοτε νά χαλιναγωγήσουνε τή γλώσσα τους και την έμπνευσή τους. Κάποτε γιά ύπόδειγμα κακού και άκατάστατου ύφους είχαμε τό Βουτιρά. Μά, όπως βλέπω τώρα, και ή Βουτιράς μπορεί νά χρησιμέψη γιά ύπόδειγμα ύφους πρὸς σ' αὐτούς τοὺς ξεφρενισμούς.

Προτίμησα την άπάντησή μου στό γράμμα σου νά την δημοσιέψω στό «Νουμά» γιατί τό ζήτημά μας έχει γενικότερο χαραχίρα και γι' αὐτό δέν ήθελα νά περιορισθί άνάμεσα σ' εἰμᾶς τοὺς δύο παρὰ νά δώση άφορμή σέ κάποια πλατήτερη συζήτηση.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΤΕΧΝΗ

Ο κύριος Θράσος Καστανάκης με τίμησε με το ακόλουθο γράμμα πού μου έστειλε από τὴ Παρίσι:

Αγαπητέ μου κ. Παρορίτη,

Μ'όλο τὸ ἐνδιαφέρον πού ταιριάζει σὲ κάθε δική σας φράση, διάβασα στὸν ἀγαπημένο μου «Νουμά» τὸ ἄρθρο σας γιὰ τὸ μυθιστόρημά μου «Στὸ χροὶ τῆς Εὐρώπης».

Τὶ τὰ θέλετε; Ἀπὸ συγγραφέα τῆς δικῆς σας σειρᾶς τῆς ἠθικῆς σας ἀνεξαρτησίας πού δὲν πισωποτάει περιμένα διαφορετικὴ κριτικὴ. Ἡ θ ε λ α περισσότερο ἀμεροληψία γιὰ ἓνα βιβλίο πού ἐπιτέλους ξεπερνάει τὶς νεοελληνικὲς ρουτίνες καὶ πού δε φοβᾶται νὰ κράξῃ τὴν ἀλήθεια (ξαναδιαβάστε γιὰ χάρη μου τὸ Σαλόνι τοῦ Μορλενιά καὶ τὶς σελ. 96—99) παρ' ὅλη τὴν ἀντισημειωμένη τῆς τέχνης, καὶ μᾶς δίνει νομίζω καλύτερους δρόμους ψυχολογίας πέρα ἀπὸ τὰ τερτίλια τῶν δημοσιογραφισκῶν πού ὀργιάζουν σήμερα στὴ λογοτεχνία μας.

Ἦδη ἐπίσης—μὰ καὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀμφιβάλω γιὰ τὴ δική σας καλὴ πίστη—ἀφοῦ παρατάξατε οἱ τὴ σειρά φράσεις μου ἀταίριαστα παρεμφερείς δώδε καίθε, νὰ βάζατε καὶ καλύτερες πού σᾶς ἄρῆσουν.

Σας τὰ γράφω αὐτὰ γιατί ὁ σεβασμὸς μοῦ ἐπιβάλλει νὰ σᾶς μιλῶ εὐλακρινά.

Μετὴ βαθύτατὴ μου ἐκτίμηση καὶ μετὴ ἀγάπη

Θράσος Καστανάκης

Ἀφήνοντας κατὰ μέρος τοὺς κάπως υπερβολικοὺς χαρακτηρισμοὺς πού δὲν βλέπω νὰ πού ταιριάζουνε καὶ τόσο, ἔρχομαι ἀμέσως στὴν οὐσία. Ὁ κ. Καστανάκης, ὅπως βλέπουνε οἱ ἀναγνώστες, παρατονιέται ἐναντίον τῆς κριτικῆς μου α) γιατί δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἀμερόληπτη γιὰ ἓνα βιβλίο πού δὲ φοβᾶται νὰ κράξῃ τὴν ἀλήθεια (τὴν κοινωνικὴ ἀλήθεια), β) γιατί δὲν ἀναγνωρίζει πὼς τὸ βιβλίο του δίνει καλύτερους καινούργιους δρόμους ψυχολογίας; γ) γιατί παραλείπει δίπλα στὶς ἀσκημες (κατὰ τὴν ἰδέα μου βέβαια) φράσεις νὰ βάλει καὶ κάποιες πού θὰ μοῦ ἄρῆσανε (αὐτὸ δ κ. Κ. τὸ χωραχτηρίζει ἀταίριαστο, δηλαδή, ἀν δὲν πᾶνω λίθος, ἓνα πρᾶμα πού δὲν μοῦ αἰσθάνομαι νὰ τὸ κάνω ἐγώ).

Υποτιμῶ πὼς δ κ. Κ. δὲ θὰ διαβάσει τὴν κριτικὴ μου μετὴ τὴν ἀπαιτούμενη ψυχραιμία. Μιῶς θὰ ἔβλεπε πὼς ὅλα ὅσα σημειώνει, ὑπόχρησε στὴν κριτικὴ μου καὶ μετὴ τὸ παραπάνω. Γιατί ὅταν γράφω πὼς δ κ. Κ. «παρουσιάζει τὴ σημερινὴ κοινωνία σὰν κοινωνία ἐκμεταλλευτῶν, πρόστυχων καὶ κακῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶναι ἀξέπαινος γιὰ τὸ θάρος πού εἶχε νὰ τὸ τονίση», τί ἄλλο κάνω παρὰ νὰ δείχνω τὴν ἀμεροληψία καὶ τὸ θαναασμὸ μου

γιὰ τὸ βιβλίο πού δὲν φοβᾶται νὰ κράξῃ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια; Ὁ κ. Κ. με παραπέμπει στὶς σελίδες 96—99 τοῦ βιβλίου του. Τὶς σελίδες αὐτὲς τὶς διάβασα καὶ τὶς ξαναδιάβασα με πολλὴ προσοχή. Αὐτὴ ἡ γυναίκα μετὰ τὸ ρούχα τοῦ Ἐρμούδου Σταυροῦ μᾶς εἶναι πολὺ γνωστὴ ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ἀφοῦ κάθε μέρα τὴ βλέπουμε νὰ κυκλοφορῇ στοὺς δρόμους. Αἶ, λοιπόν, σᾶς διαβεβαιῶ κ. Καστανάκη, πὼς ἡ γυναίκα αὐτὴ μοῦ εἶναι πολὺ ἀποκρουστικὴ καὶ δὲν τὴν συμπαθῶ καθόλου. Μὰ συνάμα βρίσκω πὼς μοιάζει κάπως σὰ βεβίλωση νὰ περιομιάζουμε τὰ λόγια τῆς μέσα στὸ σαλόνι τοῦ Μορλενιά μετὰ τὰ λόγια «ἐκείνων πού εἰρύνουνε νὰ σηκώνουνε ὀλόκληρους λαοὺς στὸ πόδι» (ὄχι δά). Τί λέει αὐτὴ ἡ γυναίκα μέσα στὸ σαλόνι τοῦ Μορλενιά; Τονίζει τὴ φοιτικὴ δυστυχία τοῦ λαοῦ. Τονίζει τὴ φοιτικὴ τοῦ πολέμου. Ζωγραφίζει με χρώματα χτυπητὰ τὴν εἰκόνα τῆς ξεπορνεμένης καὶ χλιοπουλημένης πατρῶδας. Πολὺ καλά. Μὰ ὕστερα βιάζεστε ἀμέσως τὸ Μορλενιά νὰ ἀναισθῆ ἓνα πρὸς ἓνα τὰ λεγόμενά της καὶ νὰ φλωσῇ γιὰ τὴν ἀναζητήση τῆς μυστηριώδους εἰκόνας τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Ὁραίου. (Αὐτὸ τὸ ἀποκαλεῖτε σεῖς τέχνη ἀντικειμενικὴ). Μὰ ἔσεῖς προσωπικὰ τί στάση παίρνετε μέσα σ' αὐτὴ τὴ σπουδαία συζήτηση; Γιατί δὲν ρίχνετε τὸ βάρος τῆς προσωπικῆς σας γνώμης εἴτε στὴ μὴ πλάστιγγά εἴτε στὴν ἄλλη; Γιατί δὲν ὑποβοηθᾶτε τὸν ἀναγνώστη σας νὰ μορφώσῃ μίαν ὀρισμένη γνώμη; Τί ἔννοια ἔχει αὐτὴ ἡ οὐδετερότητά σας μέσα σ' αὐτὴ τὴ συζήτηση; Ἡ θαρροῖτε πὼς ἀρκεῖ νὰ ἀναθεματίζῃ κανεὶς ἀπλῶς τὸν πόλεμο καὶ νὰ τονίξῃ πὼς ὑπόχρη κοινωνικὴ δυστυχία; Ἰσα-ἴσα δὲν βλέπετε πὼς σήμερα κατάντησε πᾶ τῆς μόδας ὅλοι νὰ ἀναθεματίζουνε τὸν πόλεμο καὶ νὰ προσποιονταν τὸν εἰρηνοφιλο; Μὰ αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει ἡ ψυχὴ τους νὰ εἶναι πολεμώχαρη. Φανταζόσαστε ἔσεῖς πὼς ἓνας ποιητῆς, ὁ Γρυπάρης, εισηγητῆς διαγωνισμοῦ γιὰ σχολικὰ βιβλία, μποροῦσε νὰ ἀπορρίψῃ ἓνα βιβλίο γιατί τὸ περιεχόμενό του εἶτανε εἰρημιστικὸ; Καὶ ὅμως ἂν τὸν ρωτήσετε τὸ Γρυπάρη, θὰ σᾶς βεβαιώσῃ καὶ αὐτὸς πὼς ἀποστρέφεται τὸν πόλεμο. Ἔτσι καὶ τὰ ὁμορφα λόγια αὐτῆς τῆς γυναίκας μετὰ τὸ ρούχα τοῦ Ἐρμούδου Σταυροῦ χάνονται καὶ δὲν κάνουνε καμμίαν ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη οὔτε μποροῦνε νὰ ἀποτελέσουνε τὴ χαρακτηριστικὴ γραμμὴ τοῦ βιβλίου σας. Πὼς θέλατε λοιπόν νὰ ἐνθουσιαστώ μετὰ τὶς σελίδες αὐτὲς ἐγὼ πού ἔχω ὀλόκληρα ξεκαθαρισμένες τὶς γνώμες μου πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα; Μὰ ἐγὼ προχωρῶ περισσότερο. Καὶ σᾶς λέω κάτι πού θὰ σᾶς παραξενέψῃ βέβαια. Καὶ ὅλο τὸ βιβλίο σας ἂν στηριζότανε πάνω σὲ μὰ